

Ett svenskt hymnologiskt standardverk.

Emil Liedgren: *Svensk psalm och andlig visa. Diakonistyrerelsens förlag, 1926. H. 12:—.*

I Johan Vilhelm Beckmans Svenska Psalmbistoria har den svenska hymnologien en källa av sällsynt värde. Beckman arbetade med oerhörd energi, stor noggrannhet och ett mindre vanligt spårsinne. Tyvärr fick han emellertid icke fullborda sitt för den svenska psalmbistoriografiska grundläggande arbete efter den ursprungliga planen. Han säger själv härom i en not å sidan 979: »Svaga krafter vid långt framskriden ålder tillåta icke särskildt meddelande af åtskillige till Psalmbistorien hörande och uti Förordet omförmälde ämnen, hvaribland arbetets källor och Svenska Psalmbokens Historia. De förra anvisas spridda på sina behöriga ställen: den sednare förekommer till någon del uti förteckningen på Svenska psalmverk isynnerhet under det 16:e och 17:e århundradet». Sådan boken nu föreligger, bildar den en utförlig historik över de enskilda psalmerna i 1819 års psalmbok, varjämte i ett bihang på några sidor korta upplysningar lämnas rörande de psalmer i 1695 års psalmbok, som ej upptagits i den Wallinska. Härtill kommer en ytterst värdefull bibliografisk avdelning upptagande alla viktigare för Beckman kända psalmtryck intill 1819 samt en del betydelsefulla handskrifter från 1500- och 1600-talen. Korta, alfabetiskt ordnade, biografier över psalmförfattarne avsluta verket. Så är hans arbete huvudsakligen att betrakta som en materialsamling till den svenska psalmens och psalmbokens historia.

Det har ingalunda saknats författare, som, ösande ur den guld-

gruva, som Beckman utgör, och utnyttjande senare forskningars resultat, försökt att på olika sätt komplettera Beckman genom att lämna historiska skildringar av den svenska psalmdiktningens och psalmbokens utveckling. Jag erinrar blott om Eklunds, Friedlanders och Söderbergs arbeten.

Det oaktat måste den nya svenska psalmbistoria, som härmed anmäles, hälsas med den största glädje och tillfredsställelse av var och en, som intresserar sig för vår psalmbok. Anledningarna härtill äro många. De äldre överblickarna ha endast framträtt som populära sammanfattningar av förut vunna forskningsresultat. Liedgrens arbete är, om än till formen populärt hållet, i sak ett självständigt, vetenskapligt arbete av rang, som tar upp problemen till förnyad undersökning, framdrager åtskilligt förut okänt material och belyser utvecklingen från nya synpunkter. Vidare är Liedgrens »Svensk psalm och andlig visa» den utan all fråga utförligaste sammanfattande framställningen av detta ämne, som vi hittills äga, varjämte författaren är den förste, som upptagit även den utomkyrkliga andliga diktningen till allvarlig undersökning. Härtill må läggas, att författaren utan fråga är den främste kännaren av den svenska religiösa diktningens historia alltsedan Beckmans dagar samt att han därtill besitter en mindre vanlig framställningskonst och en i hög grad flytande och medryckande stilistisk förmåga.

Att Liedgren på ett sällsynt omsorgsfullt sätt rustat sig för den uppgift, som han nu slutfört, därom vittnar hans föregående omfattande skriftställarverksamhet. För-

utom sin gradualavhandling om Wallin har han i tidningar, tidskrifter och kalendrar under nära ett par decennier nästan bokstavligen strött omkring sig smärre detaljundersökningar i hymnologiska och litteraturhistoriska frågor från olika tider. En del av dessa undersökningar äro samlade i »Kyrka och dikt», andra i »Vox Angelica». Det vore högeligen önskvärt, att även hans övriga uppsatser i hithörande ting samlades i bokform, så att de bleve lättare tillgängliga för den intresserade allmänheten.

Den bok, som gjort Liedgrens namn känt i de vidaste kretsarne, är emellertid den lilla broschyren »Den svenska psalmboken». Från att vara ett litet häfte på c:a 50 sidor, utgivet som särtryck ur Örebro allm. läroverks årsredogörelse 1909—1910, har dess sista upplaga — om jag icke misstager mig den fjärde (1921) — svällt ut till en liten pryddlig volym på över 100 sidor. Den i vårt land för en dylik bok sällsynta framgången (fyra upplagor på knappt mer än tio år) vittnar om att författaren måste äga en sällsynt förmåga att kunna fånga sina läsare. När nu en sådan vetenskaplig vederhäftighet och populär framställningskonst enat sig om att ge oss en svensk psalmhistoria, bör man ha rätt att vänta sig något non plus ultra. Det må genast sägas, att dessa förväntningar icke svikas.

Såsom trenne för denna nya svenska psalmhistoria särskilt utmärkande egenskaper, som isynnerhet falla granskaren i ögonen, skulle jag vilja framhålla dels en oerhörd detaljrikedom, dels en minutiös noggrannhet, dels slutligen en synnerligen lycklig gruppering av det ofta mycket svårhanterliga stoffet.

När man tänker på detaljrikedomen i boken, måste man nästan

härna över författarens förmåga att kunna infläta en otrolig mängd stoff i framställningen utan att denna verkar tröttande uppräknig. Åtskilligt material är, som förut sagts, nytt. Detta gäller särskilt om de stora avdelningar, som behandla den religiösa diktningen utanför psalmboken. Men även där författaren rör sig med gammalt material, förstår han ofta att avvinna detta nya tankar.

Med hänsyn till den rikedom på stoff, som författaren i allmänhet medtager, synes han mig emellertid på ett par punkter kunna förebrås en viss knapphändighet. Beträffande den yttre ramen kring det psalmboksarbete, som resulterade i 1695 års psalmbok, inskränker han sig till att hänvisa till Totties, Heblers och Lundströms bekanta framställningar. Det må ursäktas, om man av bokens föregående del föranletts att hysa den förmodan, att författaren även på denna punkt skulle hava haft åtminstone något nytt att bjuda. Men även om så ej varit fallet, känner man i ett »Grundriss» sådant som detta onekligen en viss saknad efter en någorlunda fyllig framställning av ett så viktigt och intressant skede i psalmbokens historia. Boken kommer säkert att läsas och användas av många, som icke göra sig mödan att utfylla luckan ur de nämnda författarnes arbeten.

En annan sak, som säkert många läsare varit författaren tacksam för, hade varit en icke alltför vidlyftig kronologisk bibliografi över de viktigaste svenska psalmtrycken med hänvisning till vederbörliga sidor i texten. Därigenom hade den svenska psalmbokens historia på ett vida klarare och överskådligare sätt kunnat följas. Bristen på en sådan översikt är så mycket mera iögonfallande, som författaren likväl offerar

c:a 75 sidor på värdefulla källhänvisningar, anmärkningar och register. Det är anmälaren en stor tillfredsställelse att få peka på denna efter svenska förhållanden sällsynt omsorgsfulla avdelning. Skada blott att icke ytterligare något 10-tal sidor offrats på en sådan bibliografisk avdelning som den nyss nämnda. Naturligtvis kan man hänvisa till Beckman. Men arbetets karaktär av »Grundriss» och dess många övriga förträffliga egenskaper göra dock, att man känner saknaden.

Vad uppgifternas exakthet och tillförlitlighet beträffar, torde man endast sällan råka på ett arbete av liknande art, som kan tävla med detta. Man kan icke underlåta att beundra författarens mångsidiga lärdom och utomordentliga noggrannhet. Trots detta har väl en eller annan oriktig eller missvisande detalj kunnat insmyga sig. Så säges (s. 62), att »ännu i 1614 års handbok är ett fritt psalmval någonting okänt», varefter författaren hänvisar till den i denna handbok fastslagna gradualcykeln. 1614 års handbok känner emellertid också ett fritt psalmval. Anvisningen i handboken (bl. XXIII v.) synes ha undgått författarens uppmärksamhet: »Sedhan alt är ändadt på Predicostolen siunges een Psalm / om tijdhen så tilsägher». Denna psalm får uppenbarligen väljas fritt.

Beträffande de nytestamentliga cantica och Te Deum lämnar förf. (s. 86 f.) den uppgiften, att de tillhörde söndagens kanoniska timmar, vilket visserligen är riktigt men dock missvisande, då deras bruk icke var inskränkt till söndagen.

Sidan 208 finnes något i detta arbete mycket sällsynt, nämligen ett tryckfel. I stället för till G. Ps. n:r 157 hänvisas till n:r 457. Jag påpekar detta blott för att få tillfälle att framhålla, att författarens nog-

grannhet även sträckt sig till den mest omsorgsfulla korrekturläsning.

Med de anförda exemplen har jag endast velat understryka författarens beundransvärda omsorgsfullhet. Att leta efter »felaktigheter» i hans arbete hör till de otacksammaste uppgifter, som man kan företaga sig.

Övergå vi nu till grupperingen av stoffet, så ger redan en blick på innehållsförteckningen någon föreställning om hur väl funnen denna i allmänhet är. Att här avtrycka registret torde vara onödigt. Det behöver knappast sägas att avdelning IV. »Medeltida fromhetsdrag, motiv och formelement i våra lutherska psalmer» är ett synnerligen intressant kapitel, rikt på nya iakttagelser. Ej heller behöver det ytterligare understrykas, att i kap. VI. »Lekmannakretsarnes andliga sång vid sidan av rikspsalmboken» den äldre andliga sången för första gången fått en utförligare, vetenskapligt vederhäftigt, sammanfattande behandling.

Mot författarens framställning skulle jag likväl i detta sammanhang vilja göra ett par erinringar. Den ena gäller det förhållandet, att huvuddelen av reformationstidens psaltareparafraaser behandlas i kapitlet om »protestantiska nidvisor och stridssånger». Är icke detta att ställa in dem under en oriktig synpunkt, att påtrycka dem en mindervärdig prägel och att ge läsaren en skev uppfattning av reformationstidens psalmdiktare? Intresset även för psaltarens för vår tid hårda psalmer torde åtminstone i allmänhet ha tillräcklig förklaringsgrund i den dominerande ställning, som psaltaren allt ditintills intagit i gudstjänstlivet. På denna punkt synes mig författaren ha begått en orättvisa.

Den andra erinringen mot förfat-

tarens uppställning gäller den omständigheten, att det viktiga kapitel, som heter psalmbokens ställning i gudstjänstlivet, icke fått komma till sin rätt. Att här och där strödda notiser om saken förekomma, skall villigt erkännas. Men någon samlad bild av den uppgift, som psalmboken haft att fylla i gudstjänstlivet, får man ej. Och dock är väl den roll, som psalmboken där spelat, kanske dess viktigaste. Hade icke en särskild avdelning härom varit minst lika mycket om ej mera på sin plats som den förvisso ytterst intressanta och värdefulla om naturen i svensk psalmdiktning?

Den ställning, som den svenska psalmboken intagit och alltjämt intager i vårt folks andliga liv, är givetvis beroende på den starka religiositet, som botten bor i henne. Hon betraktas med rätta som en av vår kyrkas dyrbaraste klenoder. Det skall rättvist erkännas, att hon i Liedgren funnit en henne värdig skildrare av de öden, som hon genomgått.

Slutligen må påpekas, att även om man av Liedgrens arbete har

både nytta och nöje, när man läser det, så har man dock både det största nöjet och den största nyttan av att ha det tillgängligt såsom uppslagsbok. Såsom sådan är »Svensk psalm och andlig visa» ovärderlig för var och en, som är fästad vid psalmboken. Särskilt värdefull är den givetvis för alla präster och lärare, som ha att i sin undervisning syssla med psalmboken. Men och hos varje för svenskt kyrkoliv intresserad läsare är den i hög grad ägnad att väcka kärlek till och förtrogenhet med den pärla, som heter den svenska psalmboken. Läses arbetet rätt, d. v. s. med 1695 och 1819 års psalmböcker vid sidan, är dess studium icke blott rikt givande i kunskapshänseende utan ock i hög grad uppbyggligt.

När man lägger ifrån sig boken efter att hava läst den, kan man knappast låta bli att med de mest spända förväntningar motse den fortsättning, utförligt behandlande den Wallinska psalmboken, som författaren antyder skola komma.

Knut Peters.

Gamla orglar och nya.

Var och en, som intresserar sig för kyrkan och hennes historia, måste glädja sig åt att de gamla kyrkorna med deras minnen av konstverk i vår tid ägnas så mycken kärleksfull omvårdnad. Allmänt beklagas 1800-talets hårda framfart med kyrkorna. Den kyrkliga hembygdsvården vinner nu allt större anslutning bland präster och lekmän.

Men på ett område fortlever och härjar vandalismen lika skoningslöst som förut, nämligen då det

gäller de gamla orglarna. Det är vemodigt att tänka på huru pietetslöst och lättsinnigt en gammal kyrkorgel nedskrotas och förintas efter att under flera släktled ha fullgjort sin tempeltjänst, jublat och klagat med församlingen i de gamla psalmerna och haft en stor och skön uppgift att fylla. Det var kanske en 1700-tals-orgel med karakteristisk, ålderdomligt sprödoton, eller var den från något senare tid och ägde den där djupa andaktsväckande koralklangen, som